Birin Bire Eşitliği

Abdürrahim ile ilk kez buluşmak üzere telefonla konuşurken, henüz onu yeterince tanımış olmadığım için bir endişemi dile getirme gereğini duydum. «Sakın seni benimle belli bir konu üzerinde görüşme yapmak üzere zorlamış olmayayım.» dedim.

Bunun üzerine Abdürrahim «Sözünü bile etme. Rahmi bize ne dedi? "Her ikinizde birbirinizi beni bildiğiniz gibi bilin ve öyle davranın." demedi mi? Biz de buna "He!"demedik mi? Birbirimizi "dost" bilmedik mi? Şayet bilmediysek hemen bilelim… Bilgilerimizden karşılıklı olarak yararlanıp kendimizi geliştirecek, kendimizi eğitmeyi sürdüreceğiz. Sen benden bir şey öğrenecek olursan bil ki, ben de bu arada senden çok şey öğreneceğim.» dedi.

Rahatlamıştım.

Buluşunca, ilk hoşbeşten sonra ben doğrudan "eşitlik" konusuna girmek istedim. Abdürrahim, bu işe tersinden başlamanın daha doğru olacağını söyledi. Nedenini sorduğumda ise «Sen de pek iyi bilirsin ki her şey ancak karşıtı ile birlikte vardır. Eşitsizlik yoksa, eşitlikten söz etmenin gereği kalmaz. Bakalım acaba eşitsizlik var mı? Varsa, nasıl, niçin?» dedi.

Jean Jacques Rousseau'nun dilimize ***"İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı"*** adı altında çevrilmiş bir kitabı vardı. Okumuştum. Kütüphanemde duruyordu. Ancak işin doğrusu kapsamını hatırlamıyordum. Kim bilir belki okumuş olduklarımdan aklımda kalmış olanlar olabilirdi ama o aklımda kalmış olanların ise o kitaptan olduğunu söyleyemezdim.

İyisi mi, kendimi sağlama alıp, sözü Abdürrahim'e bıraktım.

Şöyle başladı:

«İnsanlar, başkalarıyla aralarındaki farklar her ne olursa olsun "eşitlik" kavramından pek hoşlanmaz. Bu konuda konuşmak istemezler. Üstelik bu durum, toplumlarındaki "eşitsizlik olgusu"ndan en çok etkilenen, en çok zarar gören, en çok ezilen ve haklarından yoksun edilenler için bile böyledir. Eşitliği, onların yerine başkaları savunur.

İnsanların eşit olmasını, aslında olmasalar da öyle sayılmasını kendi çıkarlarına aykırı görenler, hemen her toplumda ve çağlar boyunca diğer insanları bu kavramdan uzak tutmayı, bunu yadırgamalarını sağlamıştır. Eşitlik denilen şeyin sadece matematikte geçerli olduğunu ileri sürmüş, tanımını salt niceliksel olarak yapmakta diretmişlerdir.

Oysa eşitlik, niceliksel olmaktan önce bir "nitelik"tir. İnsanlar arasında, toplumsal ve siyasal bakımdan ayırım olmamasıdır.»

Birdenbire Abdürrahim'in benim gibi düşündüğünün ya da benimsediğim ilkeleri savunduğunun farkına vardım. Gerçi Pisagor'a soracak olsaydınız size niteliği yaratan şeyin aslında niceliğin kendisi olduğunu söyler, her şeyin temelinde "sayı" olduğunu ileri sürerdi ama olsun!

Bu hem iyi hem kötüydü. İyiydi, çünkü kolay anlaşırdık. Kötüydü, çünkü aramızda çelişki olmayınca tartışacak şey bulma zorluğu doğabilirdi.

Çelişki yaratmaya giriştim.

«Eşitlik kavramının farklı tanımları yapılamaz mı?.. Önce kavram üzerinde uyuşmak daha doğru olmaz mı?» diye Rahmi'den öğrendiğimi sattım.

Yutmadı. Gülerek, «Bu senin kendi görüşün mü, yoksa Rahmi'den mi öğrendin? Şunu açıkça ortaya koy. İçtenlikli olalım. Yoksa birlikte hiçbir yere varamayız.» diye beni uyardıktan sonra. «Her nasılsa!.. Önemli değil, çünkü doğru olanı öyledir.» diyerek, kendince geçerli tanımları şöyle belirtti:

«İnsanların eşitliğinden söz edildiğinde, bu kavramın tanımı, dediğin gibi birbirleriyle yer yer çelişkili de olabilen değişik biçimlerde yapılabilir. Bunun nedeni, kavramın tanımından önce belirlenmiş olan amaç ve görüş şekli ya da konuya bakış açısıdır. Hele bu tanım "düşünceci" (idealist) ya da tersine "özdekçi" (materyalist) bir eğilimle yapılırsa, bu ikisi arasında taban tabana zıt açıklamalarla karşılaşılır. Çünkü biri kişiyi öncelikli tutarken diğeri konuya toplumcu bir tutumla bakar.»

Her ikisi bakımından da geçerli sayılabilecek, bir ortak tanım yapılıp yapılamayacağını sorduğumda «Olabilir» dedi, «Şöyle bir tanım yapsak katılır mısın acaba? "Eşitlik bir insanın bir diğer insan ile aynı düzeyde sayılması ve aynı haklara sahip olmasıdır." Ne dersin?»

Ben evet anlamında başımı salladım ama görmedi; sözüne devam etti. «Ancak böyle bir tanım insanların her bakımdan eşit olmalarını gerektirmez. Sadece "eşit sayılmaları", "eşit tutulmaları" gereğini öngörür. Bir diğer deyişle açıkça eşitsizliğin varlığını destekler.»

Ben, «Eşitlik var mı, yok mu?.. Şunu açıkça ortaya koysak!» diye kışkırtınca, «Hem var hem yok.» dedi. Sonra da gerekçesini açıkladı:

«Şundan ötürü ki, bazı öğretiler, eşitlik kavramının tanımının az önce belirtmiş olduğum gibi yapılması durumunda, şöyle bir görüşü savunur: "İnsanların eşit sayılması demek, aslında eşitliğin bulunmadığı, bunun salt düşünülerde var olabildiği, yapay olarak yaratıldığı demektir."

Kuşkusuz bu görüşün de bir haklılığı var. İnsanlar elbette tam eşit olamaz. Birer nesne ya da karıncalar gibi bir böcek sürüsünün öğeleri değiller ki, tam eşit olabilsinler. Kaldı ki, doğada bitki ya da hayvanlar ya da uzay boşluğunda asılı duran yıldızlar arasında bir eşitliğin varlığından söz edilebilir miydi?

O hâlde eşitlik, salt insan toplumuna özgü sosyoekonomik bir kavram olarak icat edilmiş olmalıydı. Çünkü herkesin kendine göre bir kimliği, kişiliği var. Bu da kaçınılmaz olarak eşitsizlik yaratır. Eşitlik elbette düşünülerde yer alır ama yalnızca düşünüde kalmayıp, toplumsal yaşamın temellerinden biri hâline gelmesi gerekir. Ben böyle demekle ortaya farklı bir "eşitlik anlayışı" koymakta değilim. Bu, daha önce yapılmış bir tanımdır: Eşitlik, insanlar arasında, ister doğuştan gelme olsun, ister yaşam tarzından ya da çevreden kaynaklansın hatta ister sonradan benimsenerek oluşmuş bulunsun, birtakım farklılıklardan ötürü ayırım güdülmemesi anlamını taşır.»

Nereye gelmek istediğini anlamıştım. Önce insanlar arasında ayırım ve ayrıcalık güdülmesine neden olan ama aslında uygar bir toplumda olmaması gereken bireysel ya da toplumsal farklılıkları ortaya koymalıydık. Bunları belirledikten sonra böyle farklılıklardan ötürü ayırım güdülmemesi gerektiğini belirtecek, bu olgunun en yetkin düzeyini de "eşitlik" olarak niteleyecektik.

Düşündüğüm doğru çıktı. Bunu yapmaya giriştiğimizde, insanlar arasındaki farklar bakımından en önemli gördüğümüz noktalar üzerinde uyuşmaya vardık. Önce ulus, toplum, dil, etnik grup, gelenek ve töre farklılığı geliyordu. Onu ırk, renk, soy ve aile farklılığı izliyordu.

Sonra din, mezhep ya da pek daha genel olarak inanç farklılığı vardı. Hatta belki bu hepsinden önce gelmekteydi. Cinsiyet farklılığı başlı başına bir sorundu. İnsanlar öteden beri "erkekler" ve "erkek olmayanlar" diye ikiye ayrılmıştı. Sosyal sınıf ya da yaşam tarzı farklılığından söz etmemek olmazdı. Aslında bu biraz da ekonomik düzey eşitsizliğine bağlıydı.

Bir de bilgi düzeyi, yetenek ya da beceri farklılığı söz konusu oluyordu.

Abdürrahim, «İnsanlar arasında bu farklar hep var olacaktır. Cinsiyet bir yana bırakılırsa, bunlar olmayınca "insan" denilen varlığı diğer canlılardan ayıran bir özellik kalmaz.» dedi.

Ben «Düşünmesi var!» diye karşı çıkınca, «Amaaan!... Dekart (Descartes) iyi ki öyle bir lâf etmiş. Ettiği söz de zaten yanlış anlamlandırılmış. Konumuz "eşitlik" ise insanın düşünme yeteneği göz önünde tutulacak bir etken olmamalı» diyerek gerekçesini de şöyle ekledi: «Çünkü zaten insanların doğal olmayan farklılıkları yani ırk, renk, soy, aile ve cinsiyet dışında kalanlar, mutlaka değer yargılarının farklılığından kaynaklanır. Böylece aslında olması gereken eşitliğin yerine eşitsizlik getirilmiştir. Zaten sana eşitlik yerine eşitsizlikten başlama önerim de bundan ileri geliyor.»

"Şu halde başa dönelim." dedim, «Şöyle diyebilir miyiz: "Eşitlik" kavramı üzerinde özenle duruluşu, insanların eşitliğinin savunulması ve bunun gerçekleştirilmesine çalışılması, "eşitsizlik olgusu"nun varlığını ya da böyle bir olgunun yapay bir biçimde oluşturulduğunu gösterir.»

Abdürrahim, «Kesinlikle... Zaten benim söylediğim de bu.» dedi, «Ancak unutmamalıyız ki, bu durumda eşitliğin sağlanması, sadece benimsemeyle, eşitlikten yana olmayla sağlanamaz. Eşitliğe karşı olan, onu bozan ya da yozlaştıranlarla savaşımı da gerektirir. İşin asıl zorluğu da burada.»

Tarih Boyunca Süregelen Yanılgı

Abdürrahim'in dediğine göre, eşitlik tarih boyunca genellikle "herkesin kendi niteliklerine uygun maddî varlık ve olanakları kendisine sağlamak ölçüsü" denilerek alınmış. Böyle olunca, insanlar çeşitli sınıf ve zümrelere bölünüp her birinin kendi arasında ayrı bir eşitlik gözetilmiş. Zenginler ancak zengin olanlarla, soylular diğer soylularla, güçlüler sadece kendileri gibi güçlü olanlarla eşit sayılmış. Aynı ırk ya da soydan gelenler; dinsel inancı aynı olanlar… Hep aynılar ve tıpkılar…

Bu tür benimseyişler, sadece eşitsizliğin yerleştirilmesine yaramış.

Eşitliğin tanımını kendilerine göre yapıp bunun toplumda nasıl olacağını belirleyenler, aslında gerçek bir eşitliğe hiç yandaş olmadıkları için, bu kavramı kendi işlerine geldiği gibi yorumlayıp toplumlarda "eşitlik" adına eşitsizliğin gelişimini sağlamış.

İnsanların eşitliğini belirleyecek nitelikleri saptanırken, sosyal ve ekonomik niteliklere öncelik verilmiş. Bir soyluluğu, toplumda bir ayrıcalığı bulunan kişiler ile sıradan halkın sosyal ve ekonomik düzeyleri zaten öteden beri birbirlerinden çok farklı olduğu için, bu farklı kişilerin aynı haklardan ve benzer olanaklardan yararlanamayacakları ileri sürülmüş.

Farklılıklar daha da büyütülmüş: İnsanlar arasında uçurumlar yaratılmış.

Yer yer ve zaman zaman, farklı dilleri konuşanlar, birbirlerinden farklı inançları ve gelenekleri olanlar, farklı bir ırk ya da soydan olanlar "hiçbir zaman eşit sayılamayacak insanlar" olarak gösterilmiş.

Eşitlik, hep belirli bir topluluğun bireyleri için ve sadece o topluluğun kendi içinde geçerli sayılmış.

Abdürrahim bunları sıraladıktan sonra bireysel görüşlerini şöyle açıkladı:

«Oysa her insan dünyaya insanlığın bir öğesi, bir diğer insanın benzeri olarak gelir. Hiç kimsenin alnına doğuştan sosyal bir nitelik, bir unvan, bir üstünlük, özgürlük ya da kölelik, bir ayrıcalık ya da yoksunluk damgası vurulmamıştır. İki insan arasında doğduklarında görülebilecek tek fark, cinsiyet bir yana bırakılacak olursa, ancak dış görünümünden açıkça belli olabilen ırklarıdır. Bu belirgin fark da tarih boyunca ırkların eşitsizliğinin kanıtlanabilmesi uğrunda kullanılmıştır. Buna bir de soy farkı eklenmiştir. İnsanlar etki altına alınmış, her biri kendi ırkını, kendi soyunu ayrıcalıklı ve üstün tutar edilmiştir. Dünyanın hemen her yanında insanlara, ancak kendi öz ırkından ya da soyundan olanlarla toplum kurabileceği ve gene ancak kendi ırkı ya da soyundan olanlarla bir arada yaşayabileceği görüşü benimsettirilmiştir. Eşitliğe karşı "eşitsizlik eğilimi" artmıştır.»

Anlatımını *"Peki ama melezler ne olmuş?"* diye sorup kesseydim, herhalde *"Onlar tarih boyunca en çok itilip kakılmış olanlardır."* derdi ama kendini konuya kaptırmış gidiyordu: Hiç ses çıkarmayıp bıraktım devam etsin diye…

«Böylece insanlığa öylesine kötülük edilmiştir ki, tarih boyunca insanlar, kendi ırklarını, kendi soylarını, kendi toplumlarını başkalarından üstün tutmuş hatta bunu bir saplantıya dönüştürmüştür. Toleranstan, anlayıştan, insanı sevmekten yoksunluk, eşitlik maskesi altında eşitsizliğin savunulmasına yol açmıştır. Ailelerinde, okullarında, çevrelerinde, toplumlarında gençlerin hatta çocukların beyinlerini yıkamışlardır: "Senin dışındaki tüm insanlar eşittir ama unutma ki sen onlardan farklı ve üstünsün!" demişlerdir.»

Bir an durdu. Derin bir nefes aldı. Şöyle bir baktım, bitirdi mi diye. Hayır, daha diyecekleri vardı belli. Nitekim devam etti:

«Belli bir ırk ya da soydan olanlar, kendilerini başkalarından üstün görünce, ötekiler de kendilerini berikilerden üstün görür. Üstünlüklerini gösterme hatta kanıtlama tutkusu, gerektiğinde kaba güç kullanarak bunu zorla kabul ettirmek için çalışmayı da içerir.

Bunun sonucu çatışmadır, savaştır. Boşu boşuna kan dökmektir. Üstelik benzer nedenlerle insanların gelecekte de birbirlerini kırıp geçirmelerine zemin hazırlamaktır. Tarih boyunca birçok insan bu nedenle birbirini ezerken bundan yararlananlar çıkmıştır.»

Şaşırmıştım... Ne denli kendini kaptırmış olursa olsun, «Bir dakika!» diye konuşmasını kesmek gereğini duydum.

«İnsanların aralarında oluşan eşitsizlikler nedeniyle, ister doğal ister yapay olsun, birbirleriyle çatışmaya girmelerini anlıyorum. Fakat bir de "bundan yararlananlar" ile kimden söz ediyorsun?»

«Bilmiyor musun, yoksa bilmezden mi geliyorsun?» diye bu kez o bana şaşkınlıkla baktı. «Her neyse!... Tecahülü ârif de bazı zaman işimize yarar. Şimdi bu sorunu önce "din ve inanç" açısından ele alalım... Belki de bu en önemlisidir.»

«Katılıyorum. İnsanlar yiyecek ekmek, giyecek çul bulamazken bile din peşinde koşuyor.»

«Çünkü öyle yönlendiriliyorlar. Ona inandırılıyorlar .» dedi Abdürrahim, «Belli bir dinsel inanca bağnazca saplanmış yobazlar, Tanrı'nın istemine ve birliğine yalnızca kendi tuttukları, kendi doğru gördükleri yoldan varılabileceğini ileri sürmüştür.

Bu kadarla kalmış olsalar iyi!.. Başka dinsel inançların yanlış olduğunu iddia etmişlerdir. O kadarla kalmış olsalar gene iyi!.. Başka türlü inancı olanları "tanrısal buyruklara karşıt, hatta insanlık için zararlı" saymaya girişmiş, bunun üzerine bir de kendilerini "Tanrı'nın gücünü kanıtlayacak ve buyrultusunu gerçekleştirecek kullar" olarak niteleyince, sonu gelmez dinsel çatışmalara yol açılmıştır.»

Tarih boyunca din uğruna yapılmış olan savaşlarda dökülen kanın, diğer nedenlerden kaynaklananlardan çok daha fazla olduğunu biliyordum.

Abdürrahim durmadı. Konuşmasını «Siyasal egemenliğe gelelim.» diyerek sürdürdü:

«Toplumda egemen yönetici durumunda olmak yani iktidar tutkusu, eşitsizliğin oluşturulmasındaki diğer önemli tarihsel etkenlerden biridir. Hele egemenliğin "kalıtım yoluyla geçerek süren bir hak" olduğu benimsenince, bir küçük azınlık ile büyük çoğunluk arasında uçurumlar yaratılmıştır. Bunların ortasında egemen güçten yana bir "ayrıcalıklı sınıf" tabakasının oluşmasıyla birlikte, eşitsizlik iyiden iyiye kökleşmiştir.

Sonra, bu sınıf ayırımı halka da öylesine benimsetilmiştir ki, aslında bundan ötürü en büyük zararı gören halk, bu eşitsizlik olgusunu, "doğanın sosyal yasası" diye kabullenmiş hatta savunur olmuştur. Elbette bunun sağlanmasında, ekonomik etkenlerin de payı vardır.»

«Sen insanların çıkarlarından söz edince konunun ekonomiye geleceğini sezmiştim.» dedim, «Zaten kimilerine göre insanla ve toplumla ilgili her olayın ya da olgunun ardında ekonomik bir neden yatar. Sözü döndürüp dolaştırıp mutlaka ekonomiye bağlarlar.»

«Haksız sayılmazlar.» dedi Abdürrahim, «Toplumlarda yer alan ekonomik eşitsizlik, tarihsel kökeni bakımından sosyal eşitsizliğin ürünlerinden biridir. İnsanlar sosyal eşitliği sağlamak için hayli savaşım vermiş, sonunda bunu belli bir düzeye kadar başarmıştır. Fakat ekonomik eşitsizliği gidememişlerdir. Günümüzde birçok toplumda gördüğümüz sosyal eşitsizlik, ekonomik eşitsizlikle paralel gider hatta doğrudan ondan kaynaklanır.

Bu eşitsizliğin bir yan ürünü olarak özgürlük zedelenmiştir. Alt düzeyde tutulanların elinden özgürlükleri de alınınca, ortada eşitlik diye bir şey kalmamıştır. Kavram bile…»

Abdürrahim konuyu bu noktaya getirince, Rahmi ile "özgürlük" üzerinde yapmış olduğumuz görüşmeyi anımsadım. O gün Abdürrahim de bizimle bir aradaydı ama çok sesini çıkarmamıştı. Özgürlük konusunu irdelerken eşitlikten söz etmek âdeta zorunlu olmuş, Rahmi de her nedense bu konuya girmekten kaçınıp bunu ikimize bırakmıştı.

Ancak, eşitlik üzerinde tartışırken özgürlüğe dönmek gerektiği belliydi.

Abdürrahim'e bunu anımsattığımda, «Ne yaparsın? Bundan kaçınılamaz. Toplumsal yaşam içinde bu iki kavramın birbiriyle öyle yakın ilişkileri ve bağlantıları var ki» diyerek görüşümü doğruladı.

Eşitlikten Özgürlüğe

Abdürrahim'e göre, eşitlik, her şeyden önce herkese eş oranda özgürlük hakkı tanınmasını gerektirirdi çünkü özgürlüğün sosyal sınırını belirliyordu. Kimileri eşitliğe saygı bile göstermiyor, adaleti de hiçe sayıyordu. Yalnızca kendilerine yaraşır gördükleri özgürlüğü sonsuzca kullanmak eğilimindeydiler. Başkalarını hiç ama hiç düşünmüyorlardı.

Abdürrahim, "yozlaşmış insanlar" terimini kısaltarak onlara **"yozlar"** diyordu. Ona göre yozlar, kendilerine aşırı ölçüde tolerans gösterilmesini istiyor ama aynı toleransı başkalarına göstermeye hiç yanaşmıyorlardı. Kendilerine yaraşır gördükleri özgürlük hakkını başkalarına tanımıyorlardı.

Bunu **"sosyal dengesizlik"** olarak görüyordu Abdürrahim. Böyle kişilere öyle çok kızıyordu ki... Kantarın topuzunun ne yazık ki yanlış insanların elinde olduğunu söylüyordu.

«Gerçi sen buna karşısın ama eşitlik kavramına matematiksel bir yaklaşımla bakamaz mıyız?» diye sordum.

«Nasıl bakacaksın ki?» dedi, «Bir rakamını nasıl ve hangi boyda yazarsan yaz, o hep "bir" olur ve tüm birler birbirine eşittir. Matematik oyunlarıyla birin ikiye eşit olduğu gösterilebilir ama o sırf bir oyundur. »

Sözünü ettiği matematik oyunlarını geçmişte, okulda oynardık. Bu konu ise ne matematik ne de sözcük oyununu kaldırırdı.

Değindiği şu "sosyal denge" kavramını somutlaştırmayı düşündüm.

«Matematik belki yanlış bir lâf oldu. Aslında "fiziksel" demek istedim. Hatta belki de mekanik » diyerek, sözü farklı bir yöne çekmeye çalıştım. «Her neyse, bunu unut. Sosyal bakımdan senin değindiğin "denge" kavramını "tutarlılık" ve "uyum" anlamına alamaz mıyız?»

Ortaya bir de şöyle bir soru attım: «Bireylerin her bakımdan eşit olduğu bir toplum düzeni tasarlarsak, buna "uyumlu ve tutarlı bir toplum" diyebilir miyiz?»

«Olabilir ama bunu nereye bağlamak istiyorsun?»

«Eşitliğe uygun bir adalet, insancılık (hümanizm) ile birleştirilirse çok güzel bir toplumsal ortam doğar.» dedim. Eskiden incelediğim ideal devlet tasarımlarını anımsayıp günümüzün koşullarına göre kendi tasarımımın öğelerini sıraladım:

- Bireyler, kendilerinin olan özdeksel (maddî) ve tinsel (manevî) değerlere yaraşır insanlardır.
- Her kim olursa olsun, diğer insanları da aynı değerlere yaraşır görürler.
- Kendilerinin olmayan şeylere göz dikmez ve bunları ele geçirmeye kalkışmazlar.
- Başkalarını, hakları olan ve yaraştıkları şeylerden yoksun etmeye, açıkgözlük ve fırsatçılıkla ya da güç kullanarak maddî varlıkları başkalarından önce kapıp sahiplenmeye girişmezler.
- Kendileri için yeterli olandan fazlasını istemezler. Kendilerine fazla geleni başkalarına verir hatta kendilerine ait olanları bile başkalarıyla paylaşırlar.

«Sen böylesine bir eşitliğin sağlanabilmesinin, sadece hak bilirlik, insan severlik, alçak gönüllülük ve değer tanırlık ile gerçekleştirilebileceğine inanıyor musun?» diye sordu.

Yanıtını da kendi verdi: «Hiç sanmam.»

«Bunun için sınırsız ve sonsuz bir özgürlük de gereklidir.» dedim.

Abdürrahim, ona da karşı çıktı. Pembe bulutlar üzerinde uçmaktan cayıp ayaklarımızı yere basmanın hem daha doğru hem gerçekçi olacağını söyledi. Konuyu Sosyalizme bağlamamızı önerdi.

«Umarım bu seni rahatsız etmez.» deyince, onun da beni daha iyi tanımak istediğini anladım.

«Ne münasebet!.. Ben de gençliğimde birçoğumuz gibi aktif ve oldukça ateşli bir sosyalist dönem geçirdim.» dedim. 1967 yılında Ertan Akşahin ile birlikte Erciş'te yaptığımız çalışmayı özetledim.

Bu kez de o rahatladı ve şunları anlattı:

«Sosyalist bir taban üzerine kurulu doktrinlerde özgürlük ile eşitlik çok güzel bağdaştırılmıştır. Ne yazık ki, bu bağdaştırma sadece kuramsal düzeyde kalmış, uygulanmasında yöntem bakımından büyük yanlışlar yapılmıştır. Yöntemin bir değil, çok yanlışı vardır ama en baştaki "önce eşitliğin sağlanması, bundan sonra sağlanmış olan eşitlik ortamında bireylere özgürlük dağıtılması" şeklindeki tutumdur. Böyle bir tutum ile sağlanacak eşitlik elbette yapay olur ve yetersiz kalır. Ancak toplumun yöneticileri ya da egemen güçleri arasında ayrı, çeşitli halk tabakaları arasında ayrı ayrı olmak üzere, birtakım birbirinden farklı eşitlikler kurulabilir. Önce eşitliği sağlamak için çalışılırken özgürlüklere bir türlü sıra gelmez. Tarih yinelenir.»

O anda aklıma George Orwell'in âdeta fabl tarzındaki ***"Hayvan Çiftliği"*** adlı yapıtı geldi.

Çiftlikte domuzlar, hayvanların insanlarla eşitliğini sağlamak üzere bir devrim yaparak yönetimi ele geçirir. İnsanın baskı ve eziyetinden kurtulunca her istediklerini kendi istedikleri gibi yapmaya başlarlar. Her kafadan bir ses çıkar. Dehşetli bir karmaşa, anarşi doğar.

Devrimi başlattıkları için yeni düzenin yönetiminin de kendilerinde olması gerektiğini savunan domuzlar işe el koyar. Eşek dışında çiftlikteki tüm hayvanları toplar ve bir ültimatom verirler:

"Bütün hayvanlar eşittir... Bundan böyle hepinize eşitlik kuralları uyarınca davranılacaktır. Fakat bilmelisiniz ki bazı hayvanlar daha eşittir."

Ben bunu anlatınca Abdürrahim, «Bu arada eşek ne oluyor?» diye sordu.

«O zaten her zamanki gibi aynı işi yapıyor. O emekçi. Çalışıyor.» dedim.

Abdürrahim, «Ben o kitabı zaten okumuştum.» demez mi!

Bozulmuştum. «O halde niye anlattırdın?»

«Üzerinde daha rahat görüşme yapabilelim diye.»

Ben alaya aldığını sanmıştım ama hiç de değilmiş. Ekledi: «Uygar bir toplumda bireylerin önce özgürlüklerine sahip olması, sonra hep birlikte eşitliğe de ulaşmaları öngörülmelidir. Bunun da ancak bir "demokratik rejim" ortamında sağlanabileceğini söyleyebiliriz. Başka türlü bir yönetim tarzını benimseyen ülkelerde her ne kadar "sosyal adalet" uğruna emekçilerin hakları sonsuzca savunulursa da uygulamada eşitlik ilkesine çok aykırı düşen bir sınıf ayırımı yapılmış olduğu görülmüştür. Bu da işte Orwell'in "Hayvan Çiftliği"nde verdiği o hicvi doğrular.

Halkın içinden gelip yönetime yükselenler ile halkta kalanlar, "yönetenler" ve "yönetilenler" diye ikiye ayrılır. Gerçi bir yerde "yöneten" niteliğini taşıyan biri varsa "yönetilen" de vardır. Fakat bir yandan yönetilenler "eşitliği bozmaya yönelebilecekleri" tasasıyla özgürlük hakkından yoksun edilirken, yönetenler bu haklarını sonsuzca kullanmaktan geri kalmamıştır. İşte asıl büyük yanılgı budur. Sorun insanların özgürlüğü kötüye kullanmalarından kaynaklanıyor. Bunun için, adalet, senin sözünü ettiğin tutarlılık ve uyum, dolayısıyla eşitlik bir türlü gerçekleştirilemiyor. Fakat bu böyle diye, özgürlüklerin kaldırılması ya da sınırlandırılması gerekmez. Bunun yerine özgürlüğün kötüye kullanılmamasını sağlamak gerekir.»

Ben, «Yani gene baskı gerekecek.» deyince, Abdürrahim buna karşı çıktı. «Hayır!.. Baskı, kısa vadeli çözümdür. Hemen sonuç almak için uygulanır. Öyle bir sonuç hiç de yararlı olmayabilir. Uzun vadeli ve tutarlı bir çözüm de vardır. Bu ise özgür insanları bilinçlendirmektir.» dedi.

Ben «Eşitlik için özgürlük gerekir. Buna karşın "eşitlik bilinci"ne sahip olmayan bencil, kendini beğenmiş, üstünlük tutkusuna kapılmış, çıkarcı ve kargaşacı insanlar nesnel özgürlüklerini sınırsızca kullanmak eğilimindedir. "Oysa bilinçli kişi, özgürlüğünü nasıl kullanması gerektiğini, nerede duracağını bilir" mi diyorsun?» deyince, doğruladı.

Bilinçli Eşitlik Anlayışı

Abdürrahim ile "bilinçli bir eşitlik anlayışı" üzerinde uzun uzun konuştuk ve şöyle sonuçlara vardık:

Herhangi bir kişi için ayrıcalık ve üstünlük, bir niteliğin, varlık düzeyinin, gücün, unvanın, sınıfın, ırk ve soyun, aileden gelme kalıtımın, dilin, dinin, inancın, törelerin ve geleneklerin ürünü olamaz. Ancak bilginin, yeteneğin, hizmetin, yararlılığın ve yaraşırlığın karşılığı olabilir.

İnsanlar arasındaki farklılıkların giderilmesi hemen hemen olanaksızdır. Bununla birlikte, tüm farklarına karşın her insana kayıtsız ve koşulsuz olarak eşit davranmak, her insanı bir diğerine salt "insan" olduğu için eşit saymak olanaksız değildir. Bu olanağı hümanist adalet sağlar.

İnsan topluluklarındaki çeşitli yaşayış tarzları, dolayısıyla ortaya çıkmış değişik anlayışlar arasındaki farkların giderilmesi gerekmez. Eşitlik uğruna insanları ve toplumları bunlardan arındırmaya kalkışmak anlamsız, yararsız ve boşuna bir çabadır.

Böyle bir şeyin yapılmasına girişildiği zaman, insanlara mutluluk sağlanmış olmaz. Aksine, acı çekmelerine yol açılır.

Üstelik böylece insanlar arasında ancak nesnel bakımdan ve sadece dış görünüşte eşitlik sağlanabilir.

Bireyler böyle bir eşitliği özümsemez, içine sindiremez, savunmaz ve korumaz.

Oysa tüm farklarına karşın her insana kayıtsız ve koşulsuz olarak eşit davranmak, hümanist adaleti yürürlüğe koyarak uygulamak ise hiç de yapılamayacak bir şey değildir.

İki yüz yıl önce de böyle bir anlayış vardı. Ayrıcalıklı sınıflar ile halk arasında yüzyıllardan beri süregelmiş nesnel eşitsizliğin giderilmesi hedefleniyordu. Günümüzde böyle bir politik rejimi koruyan ülke kalmamış gibidir. Dolayısıyla bu eşitlik ile elli yıl önceki eşitlik birbirinden farklıdır.

Günümüzün bilinçli eşitlik anlayışı, gelecekteki kuşaklarca uyumlu ya da gerektiğince kapsamlı bulunmayabilir. Geleceğin gençleri bugünün anlayışını yeterince toleranslı bulmayabilir.

Ne yazık ki, günümüzde henüz dünya çapında özellikle "ırk ayırımsızlığı", "din ve inanç ayırımsızlığı", "sosyal sınıf ayırımsızlığı", "töre ayırımsızlığı", "cinsiyet ayırımsızlığı" gibi konularda, bırakın yetkinliği, farkındalığa bile ulaşılamamıştır. Bunda "bilinç yetersizliği"nin önemli payı vardır.

Eşitliği sadece nesnel bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmak yani insanların yalnızca "hukuk" bakımından eşit sayılmalarını sağlamak da yeterli değildir. İnsanlığın toplu mutluluğu bakımından bireyler arasında eşitliğin zorunlu olduğunu bireysel olarak duyumsamak ve benimsemek gerekir.

Bu aşamaya geldiğimizde aklıma bir şey takıldı. «Böyle bir benimseyişin "zorunlu" tutuluşu özgürlük ile nasıl bağdaşır ki?» diye sordum.

Abdürrahim, «Kimileri bağdaşmayacağını savunabilir ama bu demagoji olur.» dedi, «İstersen bunu yumuşatıp "gereklilik" dersin. Bir şey değişmez. Eğer "zorunluluk özgürlüğe aykırıdır." denilerek, buna göre düz mantık ile akıl yürütülürse, bu kez "özgürlük" diye bir şeyin olmadığı sonucuna bile varılabilir. Doğa özgürlüğümüzü zaten sınırlamıştır. Örneğin "bu evrenden başka bir evrende yaşama özgürlüğü" diye bir şey düşünebilir misin?»

«Bu bir fantezi olmuyor mu?» dedim.

Abdürrahim, «Bence fanteziden çok demagojiye aynı şekilde demagojiyle karşılık vermek oluyor.» dedi, «İnsanlar ayrı ayrı yaşadıklarına göre bireysel olarak "nefes almama özgürlüğü" diye bir şey olabilir mi?.. Bu gibi örnekleri ne kadar artırırsan artır. Konu eşitliğin sağlanmasına geldiğinde, eğer insanlar özgürlüklerini bunu istememekte kullanırsa, eşitlik elbette gerçekleşemez.»

«Toplum da önceleri kuralları ve gelenekleriyle, sonra da yasalarıyla insanın özgürlüklerini sınırlamış değil mi?» diye sordum.

Abdürrahim, «Evet ama o sınırlamanın kapsamında egemen güçlerin kendilerini korumaya çalışmalarının da etkisi olduğunu göz ardı edemeyiz.» dedi.

«O etkiyi bir yana bırakırsak yani salt demokratik bir düzen ortamında düşünecek olursak?»

«Kurallar, gelenekler, töreler ve yasalar insanın özgürlüğünü diğerlerine eşitlemek içindir.» dedi, «Bunu benimsemeyen, istemeyen bir insanın yapması gereken şey, toplumu terk ederek gidip "tek başına yaşama özgürlüğü"nü kullanmaktır.»

«İnsan toplumsal bir varlık değil mi?» diye karşı çıktım, «Toplum olmadan bireyden söz edilemeyeceğini söyleyen sen değil miydin?»

Abdürrahim «İşi gene demagojiye sürüklemeye kalkma.» dedi. «Aslında öyle yapmadığını biliyorum; bu konuyu biraz uzattık ve dağıttık, sıkılmış olabilirsin. Ben gene de bir yanıt vereyim. Biri "Ben kendimi toplumdan soyutladım" diyerek dağa çıksa, bundan böyle orada tek başına, sırf doğa ile baş başa yaşamaya girişse, gerçekten de kendisini toplumdan soyutlamış olur mu?.. Hayır! Sadece toplumdan uzaklaşmış olur. Kendini toplumdan soyutlayabilmesi için "toplum" kavramını zihninden atabilmesi gerekir. Bu ise elinde değildir çünkü bir kez toplum içinde yaşamaya başlamıştır.»

Abdürrahim'e göre, ilkel toplumlarda eşitliğin sağlanması pek sorun değildi. Bunun için eşitlik bilincine sahip olmak bile gerekmiyordu.

Gerekçesini sorduğumda şöyle dedi: «Çünkü eşitlik doğal bir olgudur. Eşitliği bozarak bir başkasının özgürlüğünü kısıtlama girişiminde bulunan kişi, ister istemez önce kendisini sıkıntıya sokar. Tarihte ne oldu da bu değişti?... Neoldu da insan doğa ile uyuşmazlığa düştü?... İşte asıl buna bakmalıyız.»

«İnsan ilk kez "âlet" yapınca yani uygarlığın başlangıcıyla birlikte eşitliğin dengesi bozuldu.» dedim.

Abdürrahim, «O halde yitirilen eşitliğin yeniden gerçekleşebilmesi için tek çare bilinçli eşitlik anlayışının yaygınlaşıp yerleşmesidir. Sen bir başka çıkar yol görebiliyor musun?» diye, konuyu âdeta noktaladı.

Ben de şunları kavramış oldum:

Artık insanlar arasında eşitliğin saltık (mutlak) bir düzeyde kurulup sürdürülmesi beklenemez. Eşitlik göreli (izafî, nispî) olacaktır. Birbirlerinden farklı yerlerde yaşayan, farklı düşünen, farklı inançları, töreleri ve gelenekleri olan insanlar arasında her zaman için eşitsizlik görülecektir. Bunu yok etmek olanaksızdır.

Bunu yok etmeye kalkışmak, doğa yasalarını yıkarak maddenin yok edilmesine girişmek gibi bir şey olur. Fakat bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkiler olumlu bir yönde geliştirilebilir.

***

Tam bir başka zaman yine buluşmak üzere vedalaşarak ayrılıyorduk ki, Abdürrahim tüm konuşmuş olduklarımızın üzerine çok önemli bulduğum bir şey daha ekleyiverdi:

«Özgürlük "bedava" değildir. Bunu kullanmanın bir bedeli vardır. Bu bedel eşitliktir. Her onurlu özgür insan, bu bedeli ödemeyi yani eşitliği gözetmeyi de bilmelidir.»

Bu söz kafama çakıldı.